

LES PENES CORPORALS EN EL DRET CATALÀ MEDIEVAL

Patricia Zambrana Moral
Universitat de Màlaga

Un cop superada la primitiva concepció religiosa en la qual el crim es concep com un atemptat contra els déus i la pena com un intent d'apacar la còlera divina,¹ descobrim en la tipologia punitiva que les penes corporals han estat una constant en el nostre dret històric² i han estat igualment presents en el dret català medieval. No obstant això, la doctrina no s'ha mostrat unitària a l'hora de conceptuar la pena corporal. Per aquest motiu, abans d'entrar en matèria, creiem necessari precisar quin és el concepte que seguim en el nostre treball. Encara hi ha qui ha inclòs les penes privatives de llibertat (com a afflictives) entre les corporals;³ nosaltres hem preferit utilitzar un criteri estricte i hem considerat que la pena corporal és la que consisteix a causar un dany físic en el cos del delinqüent (no en la seva llibertat), sense tenir com a fi ocasionar-li la mort. Obviem també els danys ocasionats amb la tortura (tant l'ordinària, destinada a obtenir la confessió d'un crim, com l'extraordinària, que s'aplicava abans d'executar la pena capital perquè el reu denunciés els seus còmplices), perquè aquesta constitueix un mitjà per a inquirir la veritat en el procés, i no una pena pròpiament dita. De la mateixa manera, no entrem en les modalitats executives de la pena de mort (encara que impliquin danys corporals) ni en la pena de galeres (a pesar que la doctrina sol incloure-la entre les penes corporals),⁴ perquè entenem que

1. Vegeu, sobre la connexió entre la justícia divina i la humana, el treball recent de Gérard GUYON, *Justice de Dieu - justice des hommes: Christianisme et histoire du droit pénal*, Bouère, Dominique Martin Morin, 2009.

2. P. ZAMBRANA, «Tipología de penas corporales: rasgos generales de su evolución histórica», *Revista de Estudios Histórico-Jurídicos* (Valparaíso: Universidad Católica de Valparaíso), núm. XXVII (2005), p. 197-229.

3. Cfr. José Marcos GUTIÉRREZ, «Discurso sobre los delitos y las penas», a *Práctica criminal de España*, vol. III, Madrid, Imprenta de Don Fermín Villalpando, 1804 (5a ed.: Madrid, 1828), p. 114. Encara que hi dóna un tractament separat, també considera la privació de llibertat com a pena corporal Juan SAINZ GUERRA, *La evolución del derecho penal en España*, Jaén, Servicio de Publicaciones de la Universidad de Jaén, 2004, p. 288.

4. Així ho afirma Antonio PLANAS ROSSELLÓ, «Las penas en el derecho histórico de Ma-

conjuguen la privació de llibertat juntament amb la condemna a treballs forçats. Tampoc no analitzem les marques, perquè creiem que s'inclouen en les penes infamants,⁵ ja que, si bé infligeixen dany corporal al delinqüent, la seva finalitat, més que no pas reprimir-lo, és afectar la seva estima de cara a la societat i identificar-lo (excepte les que s'apliquen en una part del cos oculta). En realitat, des del punt de vista històric, tota pena —i en especial les corporals— comportava la mala fama o infàmia de fet del condemnat, en el sentit que afectava la seva estima i consideració social i implicava una humiliació. Per la seva banda, la infàmia en sentit jurídic aniria referida a la pèrdua de certs drets, atès que afectaria l'honor de l'individu i el duria a la marginació social. Així, hi ha penes que impliquen dita infàmia jurídica, però també existeix la pena d'infàmia en sentit estricte. Hi ha qui sosté que «la pena de azotes (de carácter humillante) en algunos derechos históricos llevaba consigo además la nota jurídica de infamia»; no obstant això, en el dret municipal català, les penes corporals (assots i mutilacions) encara «producen una humillación y en ocasiones incluso una marca incruenta en el reo, no resultan en principio jurídicamente infamantes, ni llevan consigo confiscación de bienes ni la incapacidad testamentaria», i això malgrat que «resulta innegable su efecto humillante y degradante [...] aunque solo fuera por el carácter público de su ejecución».⁶

---

llorca», *Bolletí de la Societat Arqueològica Lul·liana*, núm. 55 (1999), p. 85-118, esp. p. 102 i 105-107, i Antonio PLANAS ROSSELLÓ, *El derecho penal histórico de Mallorca (siglos XIII-XVIII)*, Palma de Mallorca, Universitat de les Illes Balears, 2001, p. 163 i 166-169. Per contra, Juan Sainz Guerra analitza la pena de galeres entre les penes privatives de llibertat en sentit estricte (Juan SAINZ GUERRA, *La evolución del derecho penal en España*, p. 318-322).

5. Jesús Lalinde Abadía fa ús d'aquesta denominació per a referir la tipologia penal en la qual inclou les marques i precisa el caràcter infamant d'aquestes, encara que potser s'hauria de parlar de penes humiliants (sobretot respecte de les penes que denomina específicament *infamants*). D'altra banda, eren comuns la humiliació i l'assenyalament que patien el qui era mutilat i el qui era marcat, amb la diferència que aquest últim era, potser, el principal objectiu de la marca, mentre que la mutilació buscava, a més, el càstig. Per aquest motiu, les marques van deixar de tenir sentit quan aparegueren els sistemes moderns d'identificació (Jesús LALINDE ABADÍA, *Iniciación histórica al derecho español*, 2a ed., Barcelona, Ariel, 1978, p. 656-657 [1a ed.: 1970]). Amb bon criteri, al nostre entendre, Planas Rosselló parla de «penas de vergüenza pública» per a al·ludir a les que «persiguen la pública ignominia del reo» i en les quals aquesta és la finalitat exclusiva, com ara córrer la vila o l'exposició a la picota (serien, segons Lalinde, les específicament infamants), i de «penas privativas de derechos» per al·ludir a les que «llevan aparejada la nota de infamia del condenado» i les que impliquen la seva inhabilitació per a l'exercici de drets com ara ocupar càrrecs públics o testificar en judicis. Obvia les marques en la seva classificació de les penes (Antonio PLANAS ROSSELLÓ, «Las penas en el derecho histórico de Mallorca», p. 95-97 i 111, i *El derecho penal histórico de Mallorca*, p. 157-158 i 173.)

6. Aniceto MASFERRER DOMINGO, «La dimensión ejemplarizante del derecho penal municipal catalán en el marco de la tradición jurídica europea. Algunas reflexiones iushistórico-penales de

Des d'una perspectiva general, en la nostra edat mitjana, en els delictes en els quals no es considerava justificada la pèrdua de la pau,⁷ ni tan sols parcial,⁸

---

caràcter metodològic», *Anuario de Historia del Derecho Español*, núm. 71 (2001), p. 439-471, esp. p. 465 i 467-468. Sobre la pena d'infàmia, vegeu, també d'Aniceto MASFERRER DOMINGO, *La pena de infamia en el derecho histórico español: Contribución al estudio de la tradición penal europea en el marco del ius commune*, Madrid, Dykinson, 2001. En particular, resulta aclaridor el plantejament general que efectua de la noció d'honor i de la noció jurídica d'infàmia en les pàgines 27-38. Vegeu, també d'Aniceto MASFERRER DOMINGO, «La pena de infamia en las Costumbres de Horta», a *VII Centenari dels Costums d'Orta (1296-1996): Actes de les Jornades d'Estudi (Orta, 25-27 octubre 1996)*, Horta de Sant Joan, Ajuntament d'Horta de Sant Joan, 1997, p. 329-342, esp. p. 342, on conclou que en els *Costums* de Lleida, Orta i Miravet no apareix «la pena jurídica de infamia, pero admiten algunas penas corporales que producen humillación y degradación con el fin de dar publicidad al juicio de desvalor moral por el delito cometido, logrando así un efecto ejemplarizante frente a los habitantes del municipio».

7. La idea de la pau té una importància transcendental en l'ordenament jurídic altmedieval. Sobre aquesta idea descansa el sistema penal, que dona lloc a una categoria concreta de delictes: els que ocasionaven la pèrdua de la pau. Juntament amb aquest concepte general de pau que es trenca per causa de la comissió d'un delicte, existeixen altres manifestacions de pau especials que atribueixen a l'objecte sobre el qual recauen (persones, llocs, béns o actes concrets) una condició jurídica privilegiada. Vegeu, per exemple, els treballs ja clàssics de Rafael GIBERT Y SÁNCHEZ DE LA VEGA, «La paz del camino en el derecho medieval español», *Anuario de Historia del Derecho Español*, núm. 27-28 (1957-1958), p. 831-852; Luis GARCÍA DE VALDEAVELLANO Y ARCIMÍS, «El mercado. Apuntes para su estudio en León y Castilla durante la Edad Media», *Anuario de Historia del Derecho Español*, núm. 8 (1931), p. 201-405, esp. p. 291-319; i José ORLANDIS, «La paz de la casa en el derecho español de la Alta Edad Media», *Anuario de Historia del Derecho Español*, núm. 15 (1944), p. 107-161. Quan es declarava la pau, es desplaçava la venjança privada, es permetia la intervenció del rei en la imposició del càstig i s'establia un àmbit de protecció. De la lectura de l'obra d'Hinojosa sobre l'element germànic en el dret espanyol, Román Rianza i Alfonso García-Gallo assenyalaven que «la venganza de la sangre y la pérdida de la paz no son figuras jurídicas enteramente distintas», o almenys «en nuestros textos medievales no se presentan separadas, sino que la primera aparece embebida en la segunda y como una consecuencia de ella» (Román RIAZA i Alfonso GARCÍA-GALLO, *Manual de historia del derecho español*, Madrid, Librería General de Victoriano Suárez, 1934, p. 745-746). Se sol afirmar que la pèrdua de la pau comprèn «todos los males de la pena (muerte, mutilación, destierro...)» i, potser exagerant, es considera «la madre de todas las penas posteriores, con excepción de las pecuniarias», encara sense distingir entre els delictes que ocasionaven una pèrdua general de la pau i els que ocasionaven una pèrdua parcial (Luis JIMÉNEZ DE ASÚA, *Tratado de derecho penal*, vol. I, 4a ed., Buenos Aires, Losada, 1964, p. 245). Per la seva banda, Miguel Pino Abad ha establert la connexió entre la pèrdua de pau i la confiscació de béns durant l'alta edat mitjana (Miguel PINO ABAD, *La pena de confiscación de bienes en el derecho histórico español*, Còrdova, Servicio de Publicaciones de la Universidad de Córdoba, 1999, p. 135-197).

8. La diferent gravetat dels delictes podia desembocar en la pèrdua total o parcial de la pau. La primera ocasionava la declaració de traïdor, perquè es tractava d'un delicte amb repercussió en tota la comunitat, de manera que la venjança era a càrrec d'aquesta. La pèrdua parcial és la que es coneix com a *inimicitia* i comportava la declaració d'enemic. A la part ofesa corresponia el dret

perquè constituïa una sanció d'una transcendència excessiva, es recorria a l'aplicació de penes pecuniàries o corporals. Aquestes podien imposar-se com a subsidiàries de les econòmiques o en lloc seu. A vegades, tot i aparèixer com a pena principal, era possible que se substituïssin per una quantitat econòmica, sempre que ho admetés la persona ofesa i la llei li permetés elegir. És per això que existeix una connexió íntima entre ambdós tipus de penes.⁹ Les corporals s'aplicaven normalment (al marge del furt) per a lesions i ferides (que se sancionaven, com a regla general, amb penes econòmiques) quan revestien una gravetat especial. Aquesta s'establia atenent l'element objectiu i les circumstàncies externes del fet (per exemple, el mitjà utilitzat, si hi havia o no sang i si arribava al terra, si la persona agredida queia o no, si la ferida es feia en una part del cos no coberta pel vestit, etcètera). Si la ferida o lesió ocasionava la mort, aleshores es produïa l'enemistat.¹⁰ Així, hi ha algunes fonts on apareix com a pena subsidiària per al cas d'impagament l'«homicidi», la pèrdua de la mà dreta o esquerra, si la víctima no era veí de la localitat, a més de les restants conseqüències de la declaració d'enemistat, com eren el desterrament de l'enemic i la venjança per part de la família de la víctima.¹¹

A la baixa edat mitjana, les penes corporals es mantenen per influència del dret romà i de la penitència eclesiàstica, que busca l'expiació del reu. El princi-

---

de persecució, i a l'autoritat i a la resta de la comunitat, una actitud passiva, per la qual cosa havien d'abstenir-se tant d'ajudar la persona ofesa com de defensar el delinqüent. Sense entrar en els seus requisits i efectes, els furs van limitar la declaració d'enemistat a un nombre reduït de delictes, com, per exemple, l'homicidi o els delictes contra l'honor, especialment els que atemptaven contra l'honra de la dona, com ara el rapté o la violació. Eren «hechos graves por sus resultados, pero no agravados por una circunstancia cualificada, ni por denotar en el autor sentimientos particularmente reprobables» (José ORLANDIS, «Sobre el concepto de delito en el derecho de la Alta Edad Media», *Anuario de Historia del Derecho Español*, núm. 16 (1945), p. 112-192, esp. p. 136-139). Segons Hinojosa, originaven la pèrdua de la pau general els delictes *in fraganti* i els que significaven una desobediència a l'autoritat judicial o l'incompliment d'un determinat deure de fidelitat. Per a Orlandis, aquests dos motius, si bé freqüents, no eren exclusius. Així, inclou entre aquests delictes els supòsits en els quals la gravetat responia a l'essència del delictes o a l'element subjectiu, és a dir, a circumstàncies que revelaven sentiments particularment malvats que actuaven com a agreujants (José ORLANDIS, «Sobre el concepto de delito», p. 125-126). D'aquesta manera, podem distingir els casos de traïció basats en fets externs i objectius (homicidis que es cometien violant treves, fiances de salvament, qualsevol pau especial o després de la reconciliació amb l'enemic, o infringint un determinat deure de fidelitat, per exemple d'un inferior respecte del seu senyor, i les hipòtesis de parentiu) i els basats en circumstàncies subjectives concurrents en el delictes (homicidi premeditat, que significaria fredor en la decisió i preparació del fet, o casos de mort de l'invitat o del company de viatge).

9. José ORLANDIS, «Las consecuencias del delito en el derecho de la Alta Edad Media», *Anuario de Historia del Derecho Español*, núm. 18 (1947), p. 61-165, esp. p. 147.

10. Cfr. José ORLANDIS, «Sobre el concepto de delito», p. 139-143.

11. José ORLANDIS, «Las consecuencias del delito», p. 102.

pi retributiu de la venjança pública porta a un abús de la pena de mort, mentre que les penes corporals tenien caràcter principal o subsidiari, si no es pagava la sanció pecuniària,¹² i solien executar-se de manera infamant.¹³

Existien diferents modalitats de penes corporals. Podem classificar-les en dos grans grups: d'una banda, les mutilacions, i, de l'altra, els assots. Sens dubte, les més importants eren les mutilacions, on s'inclourien la castració, la desorbitació o buidat de la conca dels ulls, l'amputació de membres i l'extirpació de la llengua.

Abans d'entrar en les fonts medievals catalanes pròpiament dites, farem un repàs de les penes corporals que hi ha en el *Liber iudiciorum*, partint de la importància que va tenir aquest cos legal en el territori català.¹⁴

Amb la castració es castigaven els delictes sexuals, en particular als sodomites, que eren entregats després al bisbe per a ser tancats en presons separades on havien de fer penitència.¹⁵ La desorbitació s'imposava a la dona que es pro-

12. A. LÓPEZ-AMO MARÍN, «El derecho penal español de la Baja Edad Media», *Anuario de Historia del Derecho Español*, núm. 26 (1956), p. 337-367, esp. p. 362. Sobre l'increment de la crueltat penal i l'hegemonia de les penes corporals durant els segles XIII-XV, es pot consultar sovint Jesús LALINDE ABADÍA, *Las culturas represivas de la humanidad (h. 1945)*, vol. II, Saragossa, Universidad de Zaragoza, 1992, p. 822-831. Lalinde indica que, ja en el segle XIII, els reis tractaven d'afirmar el seu monopoli sobre el càstig apartant els particulars, i això comportava una duresa excessiva. Així, en les *fazañas* castellanes apareixen la castració i la ceguesa del delinqüent. Quant a la possibilitat que les penes corporals fossin substituïdes per les pecuniàries segons l'arbitri de l'autoritat corresponent, vegeu Jesús LALINDE ABADÍA, *Las culturas represivas de la humanidad*, p. 823.

13. A Portugal, els assots s'agreujaven amb l'anunci públic o pregó i posant al condemnat una corda al voltant dels braços o del coll. A partir del segle XIII la mutilació es manté i busca «la intimidación, la imposibilidad de ejecutar nuevos delitos y la facilidad de apreciar la reincidencia o la reiteración». És a dir, es pretén deixar una empremta física permanent; per aquest motiu, moltes vegades, a més de penes, es feien marques, com succeïa en la *decalvatio* goda (Jesús LALINDE ABADÍA, *Las culturas represivas de la humanidad*, p. 824, 825, 826 i 830).

14. Aquesta vegada, hem manejat la versió del jutge Bonsom de Barcelona, de l'any 1011, que no significa una transcripció literal del *Liber*, sinó que incorpora idees pròpies i elements del dret del seu entorn i limita aspectes que havien quedat en desús en la Catalunya del segle XI (*Liber iudicum popularis: Ordenat pel jutge Bonsom de Barcelona*, edició a cura de Jesús Alturo, Joan Bellés, Josep M. Font i Rius, Yolanda García i Anscari M. Mundó, Generalitat de Catalunya, Departament de Justícia i Interior, Barcelona, 2003). També hem seguit la traducció catalana moderna del *Liber* (en la versió crítica de Karl Zeumer): *Llibre dels judicis: Traducció catalana moderna del Liber iudiciorum*, edició a cura de Joan Bellés i Sallent, amb la col·laboració de Jesús Alturo, Josep M. Font i Rius, Anscari M. Mundó i Alexandre Olivar, Generalitat de Catalunya, Departament de Justícia i Interior, Barcelona, 2008.

15. *Liber iudiciorum*, III, 5, 6, en l'edició dels *Códigos españoles concordados y anotados*, vol. I, Madrid, Imprenta de la Publicidad, 1847, p. 24, i *Liber iudiciorum*, III, 5, 7, p. 422-423, en l'edició del jutge Bonsom, i p. 117-118 en la traducció catalana de Joan Bellés.

vocava l'avortament, si el jutge li perdonava la vida.¹⁶ També s'aplicava en cas de traïció (delictes contra la Corona o el rei), quan el monarca, en un acte de misericòrdia, commutava per aquesta (com a pena immediata inferior) la pena de mort.¹⁷ L'amputació de la mà amb la qual s'havia comès el delicte era la pena prevista per a la falsificació, quan es tractava d'un home de vil condició,¹⁸ encara que a vegades només se li tallaven els dits (el polze de la mà dreta) amb independència de dita condició.¹⁹ En les lleis antijueus s'establia la mutilació de nas a la dona que fes la circumcisió al seu fill o l'entregués amb aquesta finalitat i, en general, als jueus que convertissin els cristians a la seva religió.²⁰ La destrucció de límits o termes es penava amb trenta sous de multa, si l'autor era lliure, i amb cinquanta assots per cada fita o molló aplanat o arrancat, si era esclau.²¹ Si un esclau fixava nous límits en una heretat, sense acord de l'altra part i sense consentiment del seu amo, se li imposaven com a pena dos-cents assots.²² També es castigaven amb assots les injúries de fet contra un home lliure.²³ El violador de condició no servil rebia cent assots i era entregat com a serf a la dona.²⁴

16. *Liber iudiciorum*, VI, 3, 7 (p. 44 en l'edició dels *Códigos españoles concordados y anotados*, vol. I, p. 492 en l'edició del jutge Bonsom i p. 195 en la traducció catalana de Joan Bellés). Hi ha certa contradicció amb el que es disposa en el *Liber iudiciorum*, VI, 3, 1, on es castigava l'esclava que prenia un beuratge amb la intenció d'avortar, amb la flagel·lació (dos-cents assots) (p. 44 en l'edició dels *Códigos españoles concordados y anotados*, vol. I, p. 491 en l'edició del jutge Bonsom i p. 194 en la traducció catalana de Joan Bellés). La mateixa sanció s'assenyalava per al serf que feia avortar la dona lliure (a més de ser entregat a dita dona com a esclau) (*Liber iudiciorum*, VI, 3, 5, p. 44 en l'edició dels *Códigos españoles concordados y anotados*, vol. I, p. 491 en l'edició del jutge Bonsom i p. 194 en la traducció catalana de Joan Bellés).

17. *Liber iudiciorum*, II, 1, 6, en l'edició dels *Códigos españoles concordados y anotados*, vol. I, p. 4, i *Liber iudiciorum*, II, 1, 8, p. 357-358 en l'edició del jutge Bonsom i p. 42-43 en la traducció catalana de Joan Bellés.

18. *Liber iudiciorum*, VII, 5, 1 (p. 53 en l'edició dels *Códigos españoles concordados y anotados*, vol. I, p. 521 en l'edició del jutge Bonsom i p. 226 en la traducció catalana de Joan Bellés).

19. *Liber iudiciorum*, VII, 5, 9 (p. 54 en l'edició dels *Códigos españoles concordados y anotados*, vol. I, i p. 230 en la traducció catalana de Joan Bellés; no es recull en l'edició del jutge Bonsom).

20. *Liber iudiciorum*, XII, 3, 4 (p. 80 en l'edició dels *Códigos españoles concordados y anotados*, vol. I, p. 615 en l'edició del jutge Bonsom i p. 333-334 en la traducció catalana de Joan Bellés).

21. *Liber iudiciorum*, X, 3, 2 (p. 72 en l'edició dels *Códigos españoles concordados y anotados*, vol. I, p. 587 en l'edició del jutge Bonsom i p. 298 en la traducció catalana de Joan Bellés).

22. *Liber iudiciorum*, X, 3, 5 (p. 73 en l'edició dels *Códigos españoles concordados y anotados*, vol. I, p. 588 en l'edició del jutge Bonsom i p. 299-300 en la traducció catalana de Joan Bellés).

23. *Liber iudiciorum*, VI, 4, 7 (p. 46 en l'edició dels *Códigos españoles concordados y anotados*, vol. I, p. 496 en l'edició del jutge Bonsom i p. 200 en la traducció catalana de Joan Bellés).

24. *Liber iudiciorum*, III, 4, 14 (p. 22 en l'edició dels *Códigos españoles concordados y anotados*, vol. I, p. 416 en l'edició del jutge Bonsom i p. 110-111 en la traducció catalana de Joan Bellés).

L'home lliure que raptava una dona de la mateixa condició i li feia perdre la virginitat, se sancionava amb dos-cents assots, quedava al servei del pare de la víctima i se li prohibia casar-se amb ella.²⁵ Si era un serf el que raptava una dona lliure, se li aplicava la decalvació i tres-cents assots.²⁶ En cas de delinqüència judicial, Khindasvint obligava el jutge a indemnitzar la persona perjudicada i, de manera subsidiària, a cinquanta assots.²⁷ La prostituta era penalitzada amb tres-cents assots públics.²⁸ També es castigaven amb assots (a més de pena pecuniària) les lesions, però el seu nombre variava segons la gravetat,²⁹ i la blasfèmia (juntament amb la decalvació i el desterrament).³⁰ El lladre —a més de tornar nou vegades el que robava, si era lliure, o sis vegades si era serf— rebia cent assots.³¹

En el dret medieval català també es donava preferència a les penes pecuniàries enfront de les corporals per al càstig dels delictes.³² En trobem un exemple en els *Costums de Tortosa*, on prevalien sancions com l'esmena, la composició o la indemnització del dany, i on es recollien, generalment, les penes corporals

25. *Liber iudiciorum*, III, 3, 1 (p. 20 en l'edició dels *Códigos españoles concordados y anotados*, vol. I, p. 408 en l'edició del jutge Bonsom i p. 101 en la traducció catalana de Joan Bellés).

26. *Liber iudiciorum*, III, 3, 8 (p. 20 en l'edició dels *Códigos españoles concordados y anotados*, vol. I, p. 410 en l'edició del jutge Bonsom i p. 103 en la traducció catalana de Joan Bellés). El rapte entre serfs es castigava amb dos-cents assots i la decalvació (*Liber iudiciorum*, III, 3, 10, p. 20 en l'edició dels *Códigos españoles concordados y anotados*, vol. I, p. 410-411 en l'edició del jutge Bonsom i p. 103 en la traducció catalana de Joan Bellés). Els còmplices d'aquest delictes, si eren lliures, sofrien una multa i cinquanta assots i, si eren serfs, cent assots (*Liber iudiciorum*, III, 3, 12, p. 21 en l'edició dels *Códigos españoles concordados y anotados*, vol. I, p. 411 en l'edició del jutge Bonsom i p. 104 en la traducció catalana de Joan Bellés). Vegeu José Antonio LÓPEZ NEVOT, «El rapto en el derecho visigodo», a *Estudios de historia del derecho europeo: Homenaje al profesor G. Martínez Díez*, vol. III, Madrid, 1994, p. 31-38.

27. *Liber iudiciorum*, II, 1, 19, en l'edició dels *Códigos españoles concordados y anotados*, vol. I, p. 6-7, i *Liber iudiciorum*, II, 1, 21, p. 364 en l'edició del jutge Bonsom i p. 51 en la traducció catalana de Joan Bellés.

28. *Liber iudiciorum*, III, 4, 17 (p. 22 en l'edició dels *Códigos españoles concordados y anotados*, vol. I, p. 417-418 en l'edició del jutge Bonsom i p. 111-112 en la traducció catalana de Joan Bellés).

29. *Liber iudiciorum*, VI, 4, 3 (p. 45-46 en l'edició dels *Códigos españoles concordados y anotados*, vol. I, p. 493-495 en l'edició del jutge Bonsom i p. 197-199 en la traducció catalana de Joan Bellés).

30. *Liber iudiciorum*, XII, 3, 2 (p. 79 en l'edició dels *Códigos españoles concordados y anotados*, vol. I, p. 614 en l'edició del jutge Bonsom i p. 332-333 en la traducció catalana de Joan Bellés).

31. *Liber iudiciorum*, VII, 2, 13 (p. 51 en l'edició dels *Códigos españoles concordados y anotados*, vol. I, p. 514 en l'edició del jutge Bonsom i p. 219 en la traducció catalana de Joan Bellés).

32. Existia en el dret català un principi pel qual una persona no podia ser condemnada amb una pena pecuniària i una pena corporal al mateix temps (Víctor FERRO, *El dret públic català: Les institucions a Catalunya fins al Decret de Nova Planta*, Vic, Eumo, 1987, p. 390).

com a subsidiàries en cas d'insolvència,³³ però només en relació amb dites penes imposades per delictes perseguits per inquisició,³⁴ i no en cas d'impagament (per insolvència) de les despeses judicials. S'establia una escala gradual de penes corporals la gravetat de les quals era proporcional a la quantitat econòmica a la qual havia estat condemnat el delinqüent que no pagava.³⁵ Així, quan dita quantitat no arribava als cinc sous, es castigava amb cinc assots, un per cada sou; la que estava entre cinc i quinze sous, amb la mateixa pena agreujada amb la de vergonya pública; entre quinze i trenta sous, amb idèntics assots, vergonya i marca al front; entre trenta i seixanta sous, amb mutilació d'orelles i assots públics, i el reu havia de dur penjades al coll les orelles que se li havien tallat. Si la pena estava entre seixanta i cent sous, se li amputava la mà dreta, i si passava de cent, se'l condemnava a morir a la forca.³⁶ No obstant això, Bienvenido Oliver adverteix que per a aplicar la pena corporal subsidiària s'atenia «no al importe de la condena, sino a la cantidad que había dejado de satisfacer el reo; de modo que si fue condenado a una pena pecuniaria de cien sueldos, y pagó noventa y seis, sufrirá la pena personal subsidiaria señalada a los que habían sido condenados a la de cuatro sueldos».³⁷

D'altra banda, s'ha assenyalat que en els *Costums d'Orta* la pena corporal de mutilació no era aplicable de manera genèrica, sinó com a opcional juntament

33. La raó, segons l'opinió de Bienvenido Oliver, era que «la pobreza de los criminales no constituyese un motivo de impunidad» (Bienvenido OLIVER, *Historia del derecho en Cataluña, Mallorca y Valencia: Código de las Costumbres de Tortosa*, vol. III, Madrid, Imprenta de Miguel Ginesta, 1879, p. 363).

34. Aquest procediment tenia per objecte perseguir delictes o crims ocults, com ara homicidis, violacions, incendis, tala i destrucció d'arbres i camps, furts, robatoris, trencament i violació de cases i heretats, falsificació de documents, danys a animals i trencament de camins. Es regula en els *Costums de Tortosa*, IX, 25, edició de Bienvenido OLIVER, *Historia del derecho en Cataluña, Mallorca y Valencia: Código de las Costumbres de Tortosa*, vol. IV, Madrid, Imprenta de Miguel Ginesta, 1881, p. 435-444, i edició crítica de Jesús MASSIP I FONOLLOSA, *Costums de Tortosa*, Barcelona, Fundació Noguera, 1996, p. 487-495. Vegeu els comentaris sobre aquest procediment de Bienvenido OLIVER, *Historia del derecho en Cataluña, Mallorca y Valencia: Código de las Costumbres de Tortosa*, vol. III, p. 604-617.

35. Oliver argumenta que «este aumento proporcional entre la pena personal y la pecuniaria que dejaba de pagarse, trae su origen en nuestra Península en la propia legislación visigoda» (Bienvenido OLIVER, *Historia del derecho en Cataluña, Mallorca y Valencia: Código de las Costumbres de Tortosa*, vol. III, p. 363-364).

36. *Costums de Tortosa*, IX, 25, 22, edició de Bienvenido OLIVER, *Historia del derecho en Cataluña, Mallorca y Valencia: Código de las Costumbres de Tortosa*, vol. IV, p. 443-444, i edició crítica de Jesús MASSIP I FONOLLOSA, *Costums de Tortosa*, p. 494-495.

37. Bienvenido OLIVER, *Historia del derecho en Cataluña, Mallorca y Valencia: Código de las Costumbres de Tortosa*, vol. III, p. 365.

amb la composició monetària. Tenia un caràcter residual i una funció dissuasòria respecte de la pena pecuniària i en la pràctica era substituïda per aquesta.³⁸

Si ens centrem en les mutilacions, amb caràcter general el dret català preveia supòsits en els quals s'amputaven els peus o les orelles als delinqüents, se'ls treien els ulls o se'ls mantenia a la presó, llevat que es tractés de dones, cas en el qual podien tallar-los el nas, els llavis, les orelles o els pits.³⁹

Com apuntàvem, a l'edat mitjana l'amputació de mans (i d'altres membres) era la pena amb la qual es castigaven determinats delictes quan no s'estimava justificada la pèrdua de la pau. Era freqüent en les lesions o ferides, on apareixia, a vegades, com a pena subsidiària de la multa (o coexistent amb aquesta), en les falsificacions o en els furts. El furt se solia castigar amb una pena pecuniària (el pagament d'un múltiple d'allò robat) i, de manera subsidiària, amb la mutilació en cas d'insolvència (quan el lladre no podia pagar).⁴⁰

Continuant amb les fonts locals catalanes, els *Costums de Tortosa*⁴¹ recorrien a la pena corporal de mutilació en diverses ocasions.⁴² Qualsevol pena

38. Albert ESTRADA RIUS, «L'ordenament jurídic-criminal en els Costums d'Orta», a *VII Centenari dels Costums d'Orta (1296-1996): Actes de les Jornades d'Estudi (Orta, 25-27 octubre 1996)*, p. 283-304, esp. p. 291.

39. Juan SAINZ GUERRA, *La evolución del derecho penal en España*, p. 293.

40. Això no era exclusiu del dret català. Vegeu, per exemple, *Fuero real*, IV, 5, 6, on es castigava el furt amb una pena pecuniària i, subsidiàriament, amb l'amputació de les orelles o d'aquestes i el puny dret si allò furtat tenia un valor superior a quaranta morabatins. A Mallorca, a vegades, la mutilació substituïa les penes pecuniàries i el segon furt es castigava amb l'amputació d'orelles (Antonio PLANAS ROSSELLÓ, «Las penas en el derecho histórico de Mallorca», p. 104, i Antonio PLANAS ROSSELLÓ, *El derecho penal histórico de Mallorca*, p. 104, 107 i 165). Les sentències de mutilació se solien comunicar mitjançant un pregó públic o amb el so d'una trompeta, i l'execució pública era «para que se cumpliese eficazmente su finalidad aliis ad terrorem» (Antonio PLANAS ROSSELLÓ, *El proceso penal en el Reino de Mallorca*, Palma de Mallorca, Editor Miquel Font, 1998, p. 104).

41. Vegeu la comparació que fa Bienvenido Oliver entre els *Costums de Tortosa* i el Codi de València de Jaume I (*Furs*), en la qual apunta la major antiguitat del Codi de Tortosa (Bienvenido OLIVER, *Historia del derecho en Cataluña, Mallorca y Valencia: Código de las Costumbres de Tortosa*, vol. I, Madrid, Imprenta de Miguel Ginesta, 1876, p. 305-338). Recull l'estat de la qüestió Jesús MASSIP, *La gestació de les Costums de Tortosa*, Tortosa, Consell Intercomarcal de les Terres de l'Ebre, 1984, p. 19-31. Compara els pròlegs dels *Fori antiqui valentiae*, en l'edició crítica de Dualde Serrano, dels *Furs de València*, en l'edició de G. Colom i Arcadi García i Sanz, i de les *Consuetudines ilerdenses* del 1272, en la p. 410. Vegeu les seves conclusions, sense fer pronunciaments definitius i sostenint una evolució paral·lela d'ambdós textos, en les p. 255-256.

42. En els *Costums de Tortosa*, I, 6, 8, es fa referència a aquesta pena parlant de «truncacio» o «taylament de membre» (edició de Bienvenido OLIVER, *Historia del derecho en Cataluña, Mallorca y Valencia: Código de las Costumbres de Tortosa*, vol. IV, p. 50, i edició crítica de Jesús MASSIP i FONOLLOSA, *Costums de Tortosa*, p. 61).

corporal havia d'executar-se sempre dins de la ciutat de Tortosa.⁴³ S'imposava la pèrdua del puny dret al qui «sacase contra otro» un ganivet, una espasa o una llança i no pogués o no volgués pagar la multa, la quantia de la qual s'establia en seixanta sous.⁴⁴ «Sacar puñal» era un delict característic de la legislació penal dels pobles de llengua catalana i fins i tot de Navarra,⁴⁵ que el consideraven d'especial gravetat, d'acord amb la pena imposada.⁴⁶ Aquest delict consistia a «sacar o desenvainar contra una persona puñal, espada o lanza para reñir o pelear» i es coneixia amb el nom de «colteyl treyt».⁴⁷ En profunditzar en els motius que van portar el legislador medieval a castigar amb severitat aquest tipus delictiu, Bienvenido Oliver apunta el «noble propósito de evitar los delitos contra las personas, reprimiendo los primeros impulsos por medio del castigo de los actos preparatorios para cometerlos».⁴⁸ D'aquesta manera, s'eleva a la categoria de delict allò que en sentit estricte seria simplement un acte previ al delict.⁴⁹

En els *Costums de la batllia de Miravet* també es castiga aquest delict.

43. *Costums de Tortosa*, I, 1, 16, edició de Bienvenido OLIVER, *Historia del derecho en Cataluña, Mallorca y Valencia: Código de las Costumbres de Tortosa*, vol. IV, p. 16, i edició crítica de Jesús MASSIP i FONOLLOSA, *Costums de Tortosa*, p. 13.

44. *Costums de Tortosa*, I, 1, 13, edició de Bienvenido OLIVER, *Historia del derecho en Cataluña, Mallorca y Valencia: Código de las Costumbres de Tortosa*, vol. IV, p. 15 i edició crítica de Jesús MASSIP i FONOLLOSA, *Costums de Tortosa*, p. 11.

45. No obstant això, Sainz Guerra, entenem que erròniament, interpreta que el que regula aquesta norma és un delict de lesions (Juan SAINZ GUERRA, *La evolución del derecho penal en España*, p. 651).

46. Segons Bienvenido Oliver, la importància que els legisladors medievals van donar a aquest delict no només es demostrava amb la gravetat de la pena, sinó també amb la «circunstancia verdaderamente excepcional de poder ser perseguido y denunciado por la misma Señoría contra el principio general establecido en las *Costums* que prohibía a ésta promover la persecución de los delitos» (Bienvenido OLIVER, *Historia del derecho en Cataluña, Mallorca y Valencia: Código de las Costumbres de Tortosa*, vol. III, p. 401 i 602).

47. Així ho indica Bienvenido OLIVER, *Historia del derecho en Cataluña, Mallorca y Valencia: Código de las Costumbres de Tortosa*, vol. III, p. 401.

48. Bienvenido OLIVER, *Historia del derecho en Cataluña, Mallorca y Valencia: Código de las Costumbres de Tortosa*, vol. III, p. 402.

49. La raó, segons Oliver, és que el legislador de l'època va tenir present un factor que solia obviar el legislador modern i que és important a l'hora de determinar els actes punibles. Es tracta del «carácter excesivamente impresionable de los habitantes de aquella parte de la Península, que los conduce muchas veces, y tal vez sin darse cuenta de lo que hacen, a hacer uso de las armas por cuestiones o motivos muchas veces insignificantes». En aquest sentit, per a Oliver seria «muy política la disposición del Código de Tortosa», que, a més, van adoptar la *Nueva Recopilación* i la *No-vísima Recopilación*, d'establir la pena de mutilació de la mà dreta per treure un ganivet o una espasa a la cort per a barallar-se amb un altre.

L'epígraf de la norma és «De coltell treyt o d'altres armes» i es fa extensiu al ganivet, la llança, l'espasa, la ballesta o qualsevol altra arma feta amb ferro. S'al·ludeix a la intenció amenaçadora i s'estableixen com a pena seixanta sous o la pèrdua de la mà, sense al·ludir a la subsidiarietat, tot i que s'intueix, ni a quina mà ha de ser amputada.⁵⁰ El mateix es disposava en les *Consuetudines ilerdenses*, on també es fa referència a l'amenaça i no s'especifica si el reu ha de perdre la mà dreta o l'esquerra.⁵¹ En els *Costums d'Orta* el tipus delictiu al·ludeix al que hagi robat un ganivet o una espasa, o hagi clavat una llança a un altre de manera airada, és a dir, es reconduïx al robatori d'arma i a les lesions, si bé la pena continua sent de seixanta sous o la pèrdua de la mà.⁵²

Una altra pena corporal present en els *Costums de Tortosa* era l'amputació de les orelles, que s'imposava al que havia comès un delictes de furt si era insolvent per a pagar la pena pecuniària a la qual havia estat condemnat, sempre que aquesta fos de trenta a seixanta sous. Si la pena era superior a seixanta sous i no passava de cent, se li amputava la mà dreta.⁵³

Les lesions o ferides amb ferro a la cara que no arribessin a ocasionar la mort se sancionaven en els *Costums de la batllia de Miravet* amb cent morabatins o

50. *Costums de la batllia de Miravet*, 6 (Josep SERRANO I DAURA, *Els Costums de la batllia de Miravet*, Tarragona, Consell Comarcal de la Terra Alta, 1999, p. 126 i 127, que recull la versió en català i la versió en llatí). També hem manejat l'edició de Ferran VALLS I TABERNER, *Els Costums de Miravet*, 1a i 2a ed., Barcelona, 1926 (3a ed.: Saragossa, 1992). Vegeu Maria Teresa TATJER PRAT, «El dret criminal en els Costums de Miravet», a *Actes de les Jornades d'Estudi sobre els Costums de la batllia de Miravet (1319/1320-1999/2000)*, Tarragona, Consell Comarcal de la Terra Alta i Diputació de Tarragona, 2002, p. 191-198.

51. *Consuetudines ilerdenses*, 8, edició de Pilar LOSCERTALES DE VALDEAVELLANO, *Costumbres de Lérida*, Barcelona, Universidad de Barcelona, 1946, p. 21. Es correspon amb el capítol 8 de la transcripció incompleta (arriba fins al capítol 132) i no editada de les *Consuetudines ilerdenses* de Ferran Valls i Taberner publicada per Manuel J. PELÁEZ, «Ferran Valls i Taberner, editor de las "Costums" de Miravet y de otros textos de derecho comarcal y municipal catalán», a *Actes de les Jornades d'Estudi sobre els Costums de la batllia de Miravet (1319/1320-1999/2000)*, p. 239-325; el text es reproduïx en les p. 262-286, *ad casum* p. 264, i les explicacions sobre la tesi doctoral i el treball respecte a les *Consuetudines ilerdenses* de Valls apareixen en les p. 247-252.

52. *Costums d'Orta*, 5 (p. 357 i 370 de les *Actes de les Jornades d'Estudi*, on es reproduïxen el text en llatí i la traducció catalana en les p. 353-379). Vegeu també Josep SERRANO I DAURA, *Els Costums d'Orta (1296): Estudi introductor i edició*, Horta de Sant Joan, 1996. Vegeu, també de Josep SERRANO I DAURA, «L'ordenament jurídic-penal a l'antic dret local de la Torre de l'Espanyol (Ribera d'Ebre)», *Quaderns d'Història Tarraconense*, núm. VII (1988), p. 63-73.

53. *Costums de Tortosa*, IX, 25, 22, edició de Bienvenido OLIVER, *Historia del derecho en Cataluña, Mallorca y Valencia: Código de las Costumbres de Tortosa*, vol. IV, p. 443, i edició crítica de Jesús MASSIP I FONOLLOSA, *Costums de Tortosa*, p. 494-495. Es tracta d'un criteri similar al del *Fuero real* que indicàvem en la nota anterior.

la pèrdua del puny, i la resta de ferides, amb penes pecuniàries.⁵⁴ Una de les penes previstes per al robatori (si es tractava d'un lladre manifest,⁵⁵ cosa que es feia dependre de la quantitat o qualitat del fet), era l'amputació de membres, que podia arribar fins a la pena capital; si no era manifest, s'havia d'abonar entre nou i onze vegades el que s'havia robat.⁵⁶ S'establia que el condemnat a una pena corporal no perdés els seus béns, sinó que podia testar i disposar-ne lliurement, llevat que la condemna fos per heretgia o delictes de lesa majestat.⁵⁷

En les *Consuetudines ilerdenses* es podia castigar el furt amb la mutilació o fins i tot amb la pena de mort, segons el parer del tribunal.⁵⁸ La mateixa norma idèntica es conté en els *Costums d'Orta*, on es deixava a l'arbitri del jutge comutar la pena de mort per l'amputació d'un membre.⁵⁹ El que era condemnat a una pena corporal, podia testar i disposar lliurement dels seus béns.⁶⁰

La mutilació i la regla del talió estricta estaven present en els *Usatges*,⁶¹ en

54. *Costums de la batllia de Miravet*, 7 (Josep SERRANO I DAURA, *Els Costums de la batllia de Miravet*, p. 126 i 127). En el text en llatí es parla de pèrdua de la mà. Una cosa similar s'establia en les Corts de 1419-1420 (Sant Cugat i Tortosa) i 1421-1423 (Tortosa), on es prohibia expressament causar ferides a la cara, per estar feta a semblança de Déu, i si es feia a traïció o per diner, el culpable perdria el puny amb el qual havia ocasionat els danys, i podria arribar a aplicar-se la pena de mort si la víctima perdia un ull o el nas (cfr. Josep SERRANO I DAURA, *Els Costums de la batllia de Miravet*, p. 69, nota 153).

55. Serrano interpreta aquí el terme *manifest* com a «reincident» (Josep SERRANO I DAURA, *Els Costums de la batllia de Miravet*, p. 72).

56. *Costums de la batllia de Miravet*, 116 (Josep SERRANO I DAURA, *Els Costums de la batllia de Miravet*, p. 168 i 169).

57. *Costums de la batllia de Miravet*, 58 (Josep SERRANO I DAURA, *Els Costums de la batllia de Miravet*, p. 146 i 147).

58. *Consuetudines ilerdenses*, 142, edició de Pilar LOSCERTALES DE VALDEAVELLANO, *Costumbres de Lérida*, p. 66. Sobre la sanció consistent en un múltiple d'allò furat i la distinció entre furt manifest i furt no manifest, vegeu *Consuetudines ilerdenses*, 143.

59. *Costums d'Orta*, 69 i 70 (p. 365 i 376 de les *Actes de les Jornades d'Estudi*). Per a Estrada Rius, la lògica d'aquesta modalitat de pena se situa en el passatge bíblic de sant Mateu, 5, 30, on s'estableix la mutilació per al qui ha pecat, amb un clar paral·lelisme pecat/delictes i penitència/pena (Albert ESTRADA RIUS, «L'ordenament jurídic-criminal en els Costums d'Orta», p. 291, nota 55).

60. *Consuetudines ilerdenses*, 63, edició de Pilar LOSCERTALES DE VALDEAVELLANO, *Costumbres de Lérida*, p. 41, i capítol 64 de la referida transcripció de Valls, p. 275. Sobre l'execució, vegeu *Consuetudines ilerdenses*, 163. Cfr. *Costums d'Orta*, 17 (p. 359 i 371 de les *Actes de les Jornades d'Estudi*).

61. Vegeu, per exemple, *Usatges*, 5 (usatge 6) i 16 (usatge 19), segons l'edició de Joan BASTARDAS, *Usatges de Barcelona: El codi a mitjan segle XII*, Barcelona, Fundació Noguera, 1984, p. 54-55 i 64-65, i *Usatges*, 6 i 19 (Ferran VALLS I TABERNER, *Los Usatges de Barcelona: Estudios, comentarios y edición bilingüe del texto*, amb pròleg de Jesús Fernández Viladrich i Manuel J. Peláez, Barcelona, PPU, 1984, p. 75-76 i 78). Vegeu *Comentaria Jacobi de Marquilles super usaticis Barchinonae*, Barcelona, 1505, f. 27r-30v i 55r-55v. En sentit idèntic, atès que declara vigents alguns usat-

particular per a les lesions i per al delictes de «sacar puñal».⁶² Se sancionava el testimoni fals amb la mutilació d'una mà o una multa de cent sous⁶³ i amb l'amputació d'una mà i de la llengua, a part de la pèrdua de béns, si es tornava a cometre falsedat en la declaració dels béns.⁶⁴

Pel que fa al dret general, Pere III va disposar, a les Corts de Montsó de 1363, en el capítol de cort 10, que l'assotat per blasfemar en una renyina o en el joc, si no esqueia la pena de mort, ho fos «trayendo clavada una verga de hierro en medio de la lengua».⁶⁵

---

ges, vegeu els *Costums de Tortosa*, IX, 29, 2 (edició de Bienvenido OLIVER, *Historia del derecho en Cataluña, Mallorca y Valencia: Código de las Costumbres de Tortosa*, vol. IV, p. 469, i edició crítica de Jesús MASSIP i FONOLLOSA, *Costums de Tortosa*, p. 520-521). També es considerava el talió per al fals testimoni (*Usatges*, 162, edició de Ferran Valls i Taberner, p. 121). Es recull a *Constitucions i altres drets de Catalunya*, vol. I, IX, 7, 2 (Barcelona, 1704; reed. anastàtica: Barcelona, Base, 1973, p. 416). Hem manejat també el llibre *Constitucions de Catalunya: Incunable de 1495*, f. 156r, ed. anastàtica amb un documentat «Estudi introductori» de Josep Maria Font i Rius, Barcelona, Generalitat de Catalunya, Departament de Justícia, 1988, p. 387.

62. *Usatges*, 58 (edició de Ferran Valls i Taberner, p. 86-87) i *Usatges*, 55 (usatge 58) (ed. de Joan Bastardas, p. 90-91). Aquest usatge es recull en els *Costums de Tortosa*, IX, 29, 14 (edició de Bienvenido OLIVER, *Historia del derecho en Cataluña, Mallorca y Valencia: Código de las Costumbres de Tortosa*, vol. IV, p. 472, i edició crítica de Jesús MASSIP i FONOLLOSA, *Costums de Tortosa*, p. 524).

63. *Usatges*, 85 (edició de Ferran Valls i Taberner, p. 97, i edició de Joan Bastardas, p. 170). Vegeu *Comentaria Jacobi de Marquilles super usaticis Barchinonae*, f. 238v-239v. Aquesta norma és a *Constitucions i altres drets de Catalunya*, vol. I, III, 16, 1, p. 218, i a *Constitucions de Catalunya: Incunable de 1495*, f. 105v, p. 286 de l'edició anastàtica. La mateixa pena es recull a *Usatges*, 67, per al qui comet perjuri (pèrdua de la mà o cent sous), que també podrà ser condemnat a la privació de la quarta part dels seus béns i a quedar incapacitat per a testimoniar en judici (edició de Ferran Valls i Taberner, p. 90, i *Usatges*, 63 [usatge 67], en l'edició de Joan Bastardas, p. 100-101).

64. *Usatges*, 143 (edició de Ferran Valls i Taberner, p. 115). En aquesta llei es defineix la falsedat testimonial com l'actuació del qui de manera conscient diu en judici coses contràries a la veritat, i es castiga amb la pèrdua del plet i dels béns mobles i amb les amputacions en el referit cas. Cfr. *Comentaria Jacobi de Marquilles super usaticis Barchinonae*, f. 363v-365v.

65. *Constitucions i altres drets de Catalunya*, vol. I, IX, 2, 2, p. 415, i *Constitucions de Catalunya: Incunable de 1495*, f. 154r, p. 383 de l'edició anastàtica. Per a posar altres exemples, també a Portugal aquesta pena acompanyava els assots per als blasfems i era «una aguja de albardador lo que se introducía en la lengua», i Alfons V va imposar l'amputació de llengua a Portugal per als testimonis falsos, en substitució del buidat de la conca dels ulls (Jesús LALINDE ABADÍA, *Las culturas represivas de la humanidad*, p. 825 i 829-830). Aquesta Constitució va ser estesa per Pere IV a Mallorca el 1369. Un edicte del 1394 imposava als blasfems la pena de córrer amb la llengua clavada, en cas d'insolvència. El 1468 un home va ser sancionat per blasfèmies molt greus amb l'amputació de la llengua i la mort a la forca. Fins i tot els edictes del segle XVI sancionen el blasfem amb una multa i, de manera subsidiària, amb romandre una hora a la picota amb la llengua clavada o la boca tapada. En relació amb la bigàmia, el rei Sancho va disposar l'any 1320 que el bigam fos castigat a

L'altra modalitat de pena corporal eren els assots.⁶⁶ S'aplicaven en la baixa edat mitjana per als delictes de blasfèmia, furt, bigàmia, adulteri i prostitució, i la seva imposició era freqüent als vagabunds i els proxenetes. Com ja

---

córrer la ciutat amb la llengua clavada i a l'exili perpetu si el matrimoni no s'havia consumat (en cas contrari, la pena era de mort). També eren condemnats a córrer la vila amb la llengua clavada els testimonis d'un matrimoni sense consentiment familiar (Antonio PLANAS ROSSELLÓ, *El derecho penal histórico de Mallorca*, p. 72-73, que reproduïx el document de Pere IV del 1369 en les p. 179-180, i Antonio PLANAS ROSSELLÓ, «Los delitos contra el matrimonio y la moral sexual en el derecho histórico de Mallorca», *Bolletí de la Societat Arqueològica Lul·liana*, núm. 56 (2000), p. 45-64, esp. p. 50-52]. A les *Partidas*, VII, 28, 4, es castigava la blasfèmia amb l'extirpació de la llengua en cas de reincidència. D'altra banda, el fals testimoni en una causa civil se sancionava, a Mallorca, amb l'amputació de la llengua des del 1336, amb la qual cosa es reflexava l'òrgan amb el qual s'havia comès el delictes (Antonio PLANAS ROSSELLÓ, «Las penas en el derecho histórico de Mallorca», p. 104, i Antonio PLANAS ROSSELLÓ, *El derecho penal histórico de Mallorca*, p. 93-94 i 165). Al segle XVI aquestes penes se suavitzaren (Román PIÑA HOMS, *El derecho histórico del reino de Mallorca*, Palma de Mallorca, 1993, p. 243). A València, de manera subsidiària, en cas d'insolvència es castigava el qui cometia fals testimoni, a més de ser assotat, que la llengua li fos travessada amb un ferro roent (*Fori antiqui valentiae*, LXII, 19, edició crítica a cura de Manuel DUALDE SERRANO, Madrid i València, Consejo Superior de Investigaciones Científicas, 1950-1967, p. 94).

66. Sant Isidre estableix el concepte d'*assot* i les seves diverses formes i els mitjans d'execució en les seves *Etimologías* (*Etymologiarum*, V, 27, 14-19, edició bilingüe de José OROZ i MANUEL A. MARCOS, 2a ed., Madrid, 1993, col·l. «Biblioteca de Autores Cristianos»). La pena d'assots estava present en el dret visigot i es va generalitzar a l'alta edat mitjana, durant la qual apareixia normalment com a càstig de les lesions, si bé el nombre d'assots variava, normalment entre cinquanta i tres-cents, segons el delictes comès. Creiem interessant precisar que aquesta pena es diferencia del fet que Manuel Paulo Merêa ha anomenat *composició corporal*, que era un antic costum portuguès de reacció enfront dels delictes que es recollia en les fonts amb l'expressió «intrare in fustem» o «entrar às varas» i que es diferenciava dels «vulgares castigos corporales». S'imposava en casos d'«ofensas corporales» (ferides) i, a vegades, per un simple «empujón» donat amb mala intenció i, excepcionalment, per injúries. Amb caràcter general, podia ser substituïda per una composició pecuniària si hi consentia la part ofesa. El nombre de cops depenia de la gravetat de l'ofensa, de la categoria social del reu i de la persona agreujada. Merêa situa el seu màxim desenvolupament en els costums portuguesos d'Extremadura i Alentejo, malgrat que també n'hi ha exemples en textos espanyols de la Reconquesta, com el *Fuero fronterizo de Zamora*, encara que considera un problema insoluble l'origen de la institució. Es caracteritzava pel fet que era la persona agreujada la que donava els cops, i només excepcionalment i subsidiària podia fer-ho, en lloc d'aquesta, un agent de l'autoritat (que podia ser-hi present). A més, no tenia el caràcter infamant que comportaven els «vulgares azotes», perquè no s'imposava en públic. Si hi havia desigualtat social entre les parts, el reu podia ser substituït per una persona de la mateixa condició social que l'agreujada per a rebre el càstig. Aquest era idèntic per a homes i dones i consistia en la fustigació amb una vara prima. El reu duïa una indumentària lleugera i els cabells recollits, i si les vares es trencaven se suspenia el càstig. Quan l'ofensa procedia d'una dona casada, el respecte a l'autoritat marital originava una forma especial d'execució de la pena: tenia lloc a la seva habitació amb un vestit específic, després de ruixar el terra amb

hem apuntat, la pena d'assots era normalment executada en un lloc públic, cosa que comportava la vergonya del delinqüent i el consegüent efecte infamant.⁶⁷ No obstant això, trobem una excepció en els *Costums de Tortosa*, on aquesta pena s'aplicava al reu de furt sense publicitat quan la sanció pecuniària que li corresponia per delicte no era superior als cinc sous, i el nombre d'assots havia de ser coincident amb el de sous.⁶⁸ En la resta de casos, la vergonya pública apareixia com a accessòria dels assots, el delinqüent era passejat gairebé despulat («en bragues») o completament nu per la ciutat i el botxí que l'assotava pregonava a crits el delicte pel qual havia estat condemnat.⁶⁹

Era freqüent en les fonts medievals, en cas d'adulteri,⁷⁰ la «corrida» o «azo-

---

aigua, i la pena era executada pel marit, que podia oferir-se per a rebre-la en lloc d'ella (Paulo MERÊA, «Composição Corporal (Achêga para a história do direito penal português)», *Anuario de Historia del Derecho Español*, núm. 15 (1944), p. 564-570). Cfr. José ORLANDIS, «Las consecuencias del delito», p. 148.

67. J. Orlandis situa com a pena infamant la flagel·lació pública del reu (José ORLANDIS, «Las consecuencias del delito», p. 165). També al·ludeix a la publicitat dels assots i del «látigo infame» a França, Jesús LALINDE ABADÍA, *Las culturas represivas de la humanidad*, p. 829. Sobre l'execució pública de les penes corporals en els *Costums d'Orta*, la seva possible aplicació en el costell reservat a les penes infamants, la diferència d'aquest amb la picota castellana i la infàmia que acompanyava totes les penes, vegeu Albert ESTRADA RIUS, «L'ordenament jurídic-criminal en els Costums d'Orta», p. 292.

68. *Costums de Tortosa*, IX, 25, 22, edició de Bienvenido OLIVER, *Historia del derecho en Cataluña, Mallorca y Valencia: Código de las Costumbres de Tortosa*, vol. IV, p. 443, i comentari en el vol. III, p. 353, i edició crítica de Jesús MASSIP I FONOLLOSA, *Costums de Tortosa*, p. 494-495.

69. *Costums de Tortosa*, IX, 25, 22, edició de Bienvenido OLIVER, *Historia del derecho en Cataluña, Mallorca y Valencia: Código de las Costumbres de Tortosa*, vol. IV, p. 443, i edició crítica de Jesús MASSIP I FONOLLOSA, *Costums de Tortosa*, p. 494-495. Sobre les condemnes que comportaven infàmia, vegeu *Costums de Tortosa*, II, 8, 7, edició de Bienvenido OLIVER, *Historia del derecho en Cataluña, Mallorca y Valencia: Código de las Costumbres de Tortosa*, vol. IV, p. 77, i edició crítica de Jesús MASSIP I FONOLLOSA, *Costums de Tortosa*, p. 98.

70. Respecte al delicte d'adulteri, amb caràcter general vegeu Francisco RODRÍGUEZ GALLARDO, «El *ius puniendi* en delitos de adulterio (análisis histórico-jurídico)», *Revista de Derecho Penal y Criminología*, núm. 5 (1995), p. 881-929; María José COLLANTES DE TERÁN, «El delito de adulterio en el derecho general de Castilla», *Anuario de Historia del Derecho Español*, núm. 66 (1996), p. 201-228; Esperanza OSABA, *El adulterio uxorio en la Lex Visigothorum*, Madrid, Marcial Pons, 1997; Isabel RAMOS VÁZQUEZ, «La relajación del rigor punitivo sobre el delito de adulterio en el siglo XVIII: un caso hallado en el Archivo Histórico Diocesano de Jaén», a Juan SAINZ GUERRA (ed.), *La aplicación del derecho a lo largo de la historia: Actas III Jornadas de Historia del Derecho*, Jaén, Universidad de Jaén, 1998, p. 259-281, i Antonio PLANAS ROSSELLÓ, «Los delitos contra el matrimonio», p. 45-47.

tamiento de los adúlteros a través de la villa»,⁷¹ sobretot en diversos llocs de Catalunya, com Agramunt.⁷²

Segons Bienvenido Oliver, en els *Costums de Tortosa* va desaparèixer la diferència que existia en la legislació romana entre flagel·lació i fustigació,⁷³ «a juzgar por el sentido en que emplea esta última palabra el jurisconsulto Ramón de Besuldo al glosar uno de los textos de dicho Código en que emplea como sinónimas las palabras *fustigación* y *excobación* o *descobar*, equivalentes todas a la de *azotes*, usadas en el mismo Código».⁷⁴

Els *Costums de Tortosa* castigaven l'home que cometia adulteri (sempre que hi hagués una acusació del marit de l'adúltera) amb la pena de ser «corrido» per la ciutat despullat de tota vestimenta i ser assotat des del coll de Sant Joan

71. Per a posar algun exemple, aquesta pena s'imposava a Terol l'any 1170, però a les classes socials més elevades, perquè les persones que formaven part dels grups socials desfavorits eren penjades (Jesús LALINDE ABADÍA, *Las culturas represivas de la humanidad*, p. 829). També a València els adúlteres eren correuguts despullats pels carrers i s'especificava de manera expressa que no havien de sofrir cap altra pena (*Fori antiqui valentiae*, CXIV, 6, edició crítica de Manuel DUALDE SERRANO, p. 230). El mateix succeïa a Mallorca, tant per a les adúlteres com per al marit que consentia l'adulteri de la seva dona i per a alguns casos de prostitució; encara que, en principi, la flagel·lació estava prohibida, menys per als esclaus i els estrangers, prenent com a base un antic costum confirmat per Alfons V el 1430 (Antonio PLANAS ROSSELLÓ, «Los delitos contra el matrimonio», p. 46-47 i 60; Antonio PLANAS ROSSELLÓ, *El derecho penal histórico de Mallorca*, p. 74-75, 80 i 163, i Román PIÑA HOMS, *El derecho histórico del reino de Mallorca*, p. 248). Hi ha qui atribueix a aquesta pena un origen canònic, a tall de penitència (A. LÓPEZ-AMO MARÍN, «El derecho penal español de la Baja Edad Media», *Anuario de Historia del Derecho Español*, núm. 26 (1956), p. 252 i 367).

72. Carta de poblament d'Agramunt, a Tomás MUÑOZ Y ROMERO, *Colección de fueros municipales y cartas pueblas de los reinos de Castilla, León, Corona de Aragón y Navarra*, Madrid, Imprenta de Don José María Alonso, 1847; reed. anastàtica: Madrid, Lope de Vega, 1972, p. 402. La carta de poblament d'Agramunt (Lleida) va ser atorgada l'any 1113 per Ermengol i Dolça, comtes d'Urgell. Altres fonts situen aquesta carta de poblament en l'any 1163.

73. En realitat, els romans distingien tres classes d'assots segons l'instrument utilitzat: *fustibus* si es colpejava el condemnat amb pals, *virgis* si es feia amb vares i *flagellis* si era amb fuets o correuges. El primer s'aplicava als militars, el segon als ciutadans (si bé es va abolir al final de la República com a reconeixement de la seva dignitat) i el tercer als esclaus (Albert du BOYS, *Histoire du droit criminel des peuples anciens depuis la formation des sociétés jusqu'à l'établissement du christianisme*, París, 1845; trad. cast.: 2 vol., vol. II, Madrid, Bailly, 1850, p. 87-88). El fuet per a castigar l'esclau es componia d'un manat de tires de cuir guarnides amb nusos i boles de plom. Mentrestant, l'esclau estava nu i lligat i se li lligava un pes als peus perquè no es pogués moure. Per a T. Mommsen, quan s'utilitzaven les boles de plom la pena s'agreuja fins al punt que es posava en perill la vida del condemnat (T. MOMMSEN, *Derecho penal romano*, trad. cast. de Pedro Dorado Montero, Bogotá, Temis, 1991, p. 606).

74. Bienvenido OLIVER, *Historia del derecho en Cataluña, Mallorca y Valencia: Código de las Costumbres de Tortosa*, vol. III, p. 351.

fins a la sortida de la porta de Vinpeçol.⁷⁵ A més, la pena s'havia d'executar de dia, i no de nit,⁷⁶ i es prohibia de manera expressa que es pogués imposar una altra sanció en la seva persona o els seus béns. La mateixa pena s'establia per a la dona adúltera que era acusada pel seu marit.⁷⁷ Aquesta sanció es va fer extensiva al sud de França⁷⁸ i va aparèixer a Montpeller al segle XIII. D'altra banda, l'alcaoteria es castigava passejant el reu per la ciutat completament nu sobre un ase, amb la llengua travessada per un ferro, mentre el botxí l'assotava pregonant el delicte en veu alta amb les paraules «ui aytal farà, aytal pendrà»,⁷⁹ és a dir, combinava la pena d'assots amb una espècie de mutilació.

Així mateix, el furt se sancionava en els *Costums de Tortosa* amb assots quan l'autor del delicte era un esclau i sempre que no es produís la mutilació d'algun membre o la mort, i la pena havia de ser executada pel seu amo.⁸⁰

També en les *Consuetudines ilerdenses* en cas d'adulteri es castigava ambdós adúlter a ser assotats corrent nus pels carrers i les places, i no es fixava cap pena pecuniària alternativa.⁸¹

75. Segons Bienvenido Oliver, aquesta pena que s'imposava a l'adulteri era la mateixa que aplicaven els germànics abans d'invasió l'Imperi romà i «se halla consignada en todas las legislaciones particulares (*fors et coutumes*) del Mediodía de Francia y de los Pirineos [...]» (Bienvenido OLIVER, *Historia del derecho en Cataluña, Mallorca y Valencia: Código de las Costumbres de Tortosa*, vol. III, p. 383).

76. Oliver fa extensiva aquesta obligació d'executar la pena d'assots de dia, a altres penes com la de mort i la de mutilació (Bienvenido OLIVER, *Historia del derecho en Cataluña, Mallorca y Valencia: Código de las Costumbres de Tortosa*, vol. III, p. 365).

77. *Costums de Tortosa*, IX, 2, 5, edició de Bienvenido OLIVER, *Historia del derecho en Cataluña, Mallorca y Valencia: Código de las Costumbres de Tortosa*, p. 367, i edició crítica de Jesús MASSIP i FONOLLOSA, *Costums de Tortosa*, p. 415. És evident que aquesta pena dista molt de la possibilitat que tenia el marit de donar mort a la dona adúltera i al seu amant, pena que apareix en altres fonts (*Liber iudiciorum*, III, 4, 4; *Fuero real*, IV, 7, 1; Ley 82 de Toro; *Nueva Recopilación*, VIII, 20, 3, i *Novísima Recopilación*, XII, 28, 2). En qualsevol cas, era la sanció que corresponia a l'adulteri entre cristians, ja que si el cometia un cristià amb una mora o una jueva, s'imposava la pena capital (*Costums de Tortosa*, IX, 2, 7, edició de Bienvenido OLIVER, *Historia del derecho en Cataluña, Mallorca y Valencia: Código de las Costumbres de Tortosa*, p. 368, i edició crítica de Jesús MASSIP i FONOLLOSA, *Costums de Tortosa*, p. 415).

78. *For de Morlaàs*, 22, i *For d'Oloron*, 19, a Paul OURLIAC i Monique PILLES, *Les Fors Anciens de Béarn*, París, CRNS Éditions, 1990, p. 322, 325, 508 i 509.

79. *Costums de Tortosa*, IX, 2, 8, edició de Bienvenido OLIVER, *Historia del derecho en Cataluña, Mallorca y Valencia: Código de las Costumbres de Tortosa*, p. 368, i edició crítica de Jesús MASSIP i FONOLLOSA, *Costums de Tortosa*, p. 300.

80. *Costums de Tortosa*, VI, 1, 8, edició de Bienvenido OLIVER, *Historia del derecho en Cataluña, Mallorca y Valencia: Código de las Costumbres de Tortosa*, p. 267, i edició crítica de Jesús MASSIP i FONOLLOSA, *Costums de Tortosa*, p. 415-416.

81. *Consuetudines ilerdenses*, 15, edició de Pilar LOSCERTALES DE VALDEAVELLANO, *Costumbres de Lérida*, p. 22; coincideix amb el capítol 15 de la referida transcripció de Valls, p. 265.

En els *Costums de la batllia de Miravet* s'establia que si algú era sorpès cometent adulteri «con la mujer de otro», ambdós, l'home i la dona, havien de ser «corridos» i assotats nus pels carrers de la localitat, i si no volien córrer per la vila, se'ls imposava una pena pecuniària de seixanta sous.⁸² Aquí no sembla que la pena corporal s'apliqués com a subsidiària de la pecuniària, sinó que es deixava a elecció dels reus optar per l'una o l'altra penes. També seria correguda nua pels carrers de la ciutat la dona que abandonés el seu fill acabat de néixer a la porta de l'església o en qualsevol altre lloc, sens perjudici que després es veiés obligada a alletar-lo.⁸³ La blasfèmia tenia com a pena quinze sous de multa o quinze assots a la plaça de la vila.⁸⁴ El mateix es disposava en les *Consuetudines ilerdenses* i en els *Costums d'Orta*, encara que, en aquest cas, la pena es reduïa a cinc sous i, subsidiàriament, cinc assots a la plaça pública.⁸⁵ Idèntica sanció s'imposava al que recorria els carrers a la nit sense la deguda il·luminació,⁸⁶ sanció que s'ampliava a quinze sous o quinze assots a la plaça en els *Costums d'Orta*.⁸⁷

En els *Usatges*, si l'autor d'un delictes de danys era un esclau, sofria una pena corporal de cinquanta assots, mentre que si era de condició jurídica lliure, el jutge establia una indemnització després de valorar els danys.⁸⁸

Alfons II, en el capítol de cort 30 de les Corts de Montsó de 1269 establia la sanció de deu assots a la plaça com a subsidiària de la pena pecuniària de deu sous (en cas que no pogués ser pagada) per a la blasfèmia comesa per una persona que no fos cavaller, fill de cavaller, ciutadà o bon home de la vila, ja que si es tractava d'un d'aquests la pena era de vint sous.⁸⁹

En el capítol de cort 25 de les Corts de Montblanc de 1333 Alfons III va

82. *Costums de la batllia de Miravet*, 22 (Josep SERRANO I DAURA, *Els Costums de la batllia de Miravet*, p. 132, comenta aquesta norma en la p. 71, nota 156).

83. *Costums de la batllia de Miravet*, 114 (Josep SERRANO I DAURA, *Els Costums de la batllia de Miravet*, p. 168 i 169).

84. *Costums de la batllia de Miravet*, 70 (Josep SERRANO I DAURA, *Els Costums de la batllia de Miravet*, p. 150 i 151).

85. *Consuetudines ilerdenses*, 74, edició de Pilar LOSCERTALES DE VALDEAVELLANO, *Costumbres de Lérida*, p. 44, i capítol 75 de la transcripció de les *Consuetudines ilerdenses* de Ferran Valls i Taberner, p. 276, i *Costums d'Orta*, 19 (p. 359 i 371 de les *Actes de les Jornades d'Estudi*).

86. *Consuetudines ilerdenses*, 78, edició de Pilar LOSCERTALES DE VALDEAVELLANO, *Costumbres de Lérida*, p. 45, i capítol 79 de la transcripció de Ferran Valls i Taberner, p. 277.

87. *Costums d'Orta*, 26 (p. 360 i 372 de les *Actes de les Jornades d'Estudi*).

88. *Usatges*, 160 (edició de Ferran Valls i Taberner, p. 120-121).

89. *Constitucions i altres drets de Catalunya*, vol. I, IX, 2, 2, p. 415, i *Constitucions de Catalunya: Incunable de 1495*, f. 154r, p. 383 de l'edició anastàtica.

disposar que ningú no podia ser condemnat a mort o a la mutilació de membres, ni sotmès a cap turment, sense que tingués una defensa adequada.⁹⁰

Una pragmàtica de Pere III dictada a les Corts de Lleida del 24 de juny de 1375, imposava la pena d'assots als rufians que regentessin un bordell públic.⁹¹ Ferran I va disposar en el capítol de cort 33 de les Corts de Barcelona de 1413 l'aplicació de la «corrida» amb assots per la vila on estigués situat el prostíbul, a les dones públiques de Catalunya i als que fessin ús de la prostitució.⁹²

A partir de l'edat moderna, les penes corporals van entrar en un desús progressiu i van ser substituïdes per la pena de galeres, que era més útil per a la monarquia.⁹³ No obstant això, al segle XVI a Catalunya continuaven existint penes com els assots, clavar la mà o l'amputació del puny per al fals testimoni, i destacava l'arbitrarietat judicial en la seva imposició, en funció de les circumstàncies del cas, i era normal que les mutilacions precedissin l'execució de la pena capital, com a agreujament d'aquesta.⁹⁴ En qualsevol cas, les penes corporals més freqüents en els textos legals eren les d'assots.⁹⁵ La ideologia liberal del segle XVIII

90. *Constitucions i altres drets de Catalunya*, vol. I, IX, 29, 3, p. 461, i *Constitucions de Catalunya: Incunable de 1495*, f. 155v, p. 408 de l'edició anastàtica.

91. *Pragmàtiques i altres drets de Catalunya*, vol. II, IX, 4, 1, Barcelona, 1704; reed. anastàtica: Barcelona, 1973, p. 177.

92. *Constitucions i altres drets de Catalunya*, vol. I, IX, 8, 2, p. 418, i *Constitucions de Catalunya: Incunable de 1495*, f. 155r-155v, p. 385-386 de l'edició anastàtica.

93. Francisco TOMÁS Y VALIENTE, *El derecho penal de la monarquía absoluta (siglos XVI, XVII y XVIII)*, Madrid, Tecnos, 1969 (2a ed.: 1992), p. 381. No obstant això, J. Lalinde precisa que la mutilació va assolir el seu major apogeu a França durant el segle XVI (J. LALINDE, *Las culturas represivas de la humanidad*, p. 825). A Mallorca també es produí la decadència de la pena de mutilació en l'edat moderna i va desaparèixer per complet de les disposicions edictals durant el segle XVII. Així, l'última pena d'amputació d'orelles documentada data del 1551. No obstant això, hi ha diverses sentències de la segona meitat del segle XI que condemnen els qui causen ferides a la cara amb un ganivet, a l'amputació de mà. La mateixa pena imposen per a les ferides diversos edictes de l'edat moderna (Antonio PLANAS ROSSELLÓ, «Las penas en el derecho histórico de Mallorca», p. 104, i Antonio PLANAS ROSSELLÓ, *El derecho penal histórico de Mallorca*, p. 125-126 i 165).

94. Cfr. Víctor FERRO, *El dret públic català*, p. 372-374. En matèria de jurisdicció, la pena de mutilació entrava en l'àmbit del mer imperi i la d'assots, en el del mixt imperi (Víctor FERRO, *El dret públic català*, p. 140).

95. La doctrina coincideix que, en el segle XVI, el marit alcavot (que consentia l'adulteri) era castigat a ser assotat públicament per la pròpia dona, com a «costumbre general de España». Francisco Tomás y Valiente ho considera un clar exemple de vergonya pública, i aquesta és l'autèntica penalitat (Francisco TOMÁS Y VALIENTE, *El derecho penal de la monarquía absoluta*, p. 75-76, 386 i 395). També a Portugal s'assotava els alcavots i se'ls expulsava, i eren condemnats a la pena de mort en cas de reincidència (Jesús LALINDE ABADÍA, *Las culturas represivas de la humanidad*, p. 826). Planas Rosselló referix una condemna del 1455 «a un marido a correr la villa con azotes, por consentir el adulterio de su mujer» (A. PLANAS ROSSELLÓ, «Los delitos contra el matrimonio», p. 45, i Anto-

es va manifestar en contra de les penes corporals i, especialment, de la pena d'assots, sobre la base que calia elegir les sancions que causessin el menor dany sobre el cos del culpable.⁹⁶ La pena d'assots era una de les més temudes al nostre país i s'utilitzava freqüentment pel seu caràcter intimidatori,⁹⁷ sobretot per a les classes inferiors i els delictes menors, ja que solia executar-se públicament.⁹⁸ Encara hi ha qui sosté

---

nio PLANAS ROSSELLÓ, *El derecho penal histórico de Mallorca*, p. 74). Manuel de Lardizábal y Uribe publica el 1782 el seu *Discurso sobre las penas, contraído a las leyes penales de España para facilitar su reforma*. Entre les penes corporals inclou els assots i les mutilacions de membres. Indica que les penes corporals són totes les que s'afligeixen al cos, ja sigui causant dolor, ja sigui privant de certes comoditats o causant incomoditats (Manuel de LARDIZÁBAL Y URIBE, *Discurso sobre las penas*, Madrid, 1792; reed.: Granada, Comares, 1997, p. 91, amb «Introducción» d'I. Serrano Butragueño).

96. Beccaria reclamava les penes corporals per al furt quan s'executava amb violència, però les rebutjava per a les injúries (C. BECCARIA, *De los delitos y de las penas*, trad. cast. de Juan A. de las Casas, 3a ed., Madrid, Alianza, 1982, p. 65-66). Sobre la «erosión de la severidad penal en el siglo XVIII a través del humanitarismo de la Ilustración», vegeu Jesús LALINDE ABADÍA, *Las culturas represivas de la humanidad*, p. 831-833.

97. Així, Lorenzo MATHEU Y SANZ, *Tractatus de re criminali*, Madrid, 1776, assenyalava que era més temuda que la pena capital i, a vegades, permetia eludir aquesta última pel seu caràcter intimidatori, ja que era utilitzada amb delictes lleus i així s'evitava la comissió d'altres de pitjors. Al·ludia al fet que el desenvolupament de jurisdiccions privilegiades havia fet caure en desús aquesta pena i reclamava la seva abolició, que es va aconseguir (en matèria criminal i de policia) per mitjà de la Cèdula de 6 d'octubre de 1768, a Madrid, i es va estendre a la resta de les capitals per mitjà de la Cèdula de 13 d'agost de 1769. També la Reial Audiència de Mallorca, en una representació que va fer a Felip V, afirmava l'eficàcia de la pena d'assots perquè infonia «más horror» que la de galeres o presidi (Manuel de LARDIZÁBAL Y URIBE, *Discurso sobre las penas*, p. 93-94).

98. Malgrat això, Lardizábal la considerava ignominiosa i causant d'infàmia, i estimava que podia ser perjudicial per als castigats amb aquesta, ja que podia arribar a perdre'ls, en lloc de corregir-los. Entenia que només havia d'aplicar-se en els casos de delictes que fossin en si «viles y denigrativos, pues de lo contrario la pena misma causará un daño mayor, acaso, que el que causó el delito, que es hacer perder la vergüenza al que la sufre y ponerle por consiguiente en estado de que se haga peor en vez de enmendarse. Pero impuesta con prudencia y discreción podrá ser útil y contener con su temor». I afegia que «en una nación honrada y pundonorosa cual es la Española, toda pena de vergüenza usada con prudencia y haciendo distinción en el modo de imponerla, según la distinción de clases y de personas, puede producir muy saludables efectos. Pero debe siempre observarse la máxima de no imponer jamás pena que pueda ofender el pudor y la decencia, pues esto sería destruir las costumbres por las mismas leyes que deben introducirlas y conservarlas» (Manuel de LARDIZÁBAL Y URIBE, *Discurso sobre las penas*, p. 94). Als segles XVII i XVIII es pensava que les penes de desterrament i assots per als lladres eren «torpes y equivocadas», ja que podien facilitar la seva professionalització (sobretot pel desterrament). Hi ha qui ha inclòs el desterrament entre les penes *corporis afflictiva*, si bé l'opinió majoritària sembla que és la que l'exclou de les penes corporals. Normalment, el desterrament acompanyava els assots i la vergonya pública (Francisco TOMÁS Y VALIENTE, *El derecho penal de la monarquía absoluta*, p. 261 i 392). Respecte a la mutilació, De Lardizábal la considerava una pena no només inhumana, sinó també nociva, perquè els mutilats significaven una càrrega per a la societat ja que estaven impossibilitats per a treballar. Era una pena cruel-

que al començament del segle XVIII les penes estaven ja molt dulcificades. Pacheco al·ludia a la crueltat del nostre sistema penal referint la vigència dels assots i de la mutilació i reconduint la seva falta d'aplicació a l'arbitrarietat judicial.⁹⁹ Ja a mitjan segle XVIII els jutges rebutjaven, per antigues i medievals, moltes de les penes que es contenien en les lleis formalment vigents. En paraules de Lardizábal, no hi havia cap jutge que «se atreva a mandar cortar la lengua al blasfemo y la mano al escribano falsario», encara que aquestes eren les penes previstes per a dits delictes en lleis que no havien estat derogades.¹⁰⁰ De manera solemne, la pena d'assots va ser abolida per les Corts de Cadis en virtut del Decret de 17 d'agost de 1813 (en les escoles i els col·legis) i el de 8 de setembre de 1813 (en els tribunals de la monarquia i les parròquies de les Índies).¹⁰¹

---

que només aconseguia fer deformes els homes, en lloc de corregir-los (que és un dels fins que han de perseguir les penes). En privar-los dels membres necessaris per a guanyar-se honestament la vida, els obligava «a vivir ociosos en la sociedad con gravamen de los demás, y tal vez a valerse de medios ilícitos y torpes para subsistir» (Manuel de LARDIZÁBAL Y URIBE, *Discurso sobre las penas*, p. 91-93).

99. Cfr. Quintiliano SALDAÑA GARCÍA-RUBIO, *El derecho penal de la Revolución*, trad. cast., amb addicions, de la 18a ed. alemanya de l'obra de Franz VON LISZT, *Tratado de derecho penal*, 3 vol., vol. 1, 3a ed., Madrid, Reus, c. 1930, p. 419, nota 2. Saldaña refereix l'abolició d'aquestes penes per Carles I i Felip II, amb la qual cosa només va quedar subsistent la pena de marca (també abolida per Felip II), aplicada únicament als gitanos delinqüents. Se'ls imposava a l'esquena com a mitjà d'identificació, perquè servís de prova del primer delicte en cas de reincidència, i mai en el rostre ni en una part que els pogués resultar infamant (Quintiliano SALDAÑA GARCÍA-RUBIO, *El derecho penal de la Revolución*, p. 422).

100. Fins i tot assenyala que si algú pretengués ressuscitar dites lleis, els tribunals superiors revocarien la sentència i el jutge que la va imposar seria considerat públicament cruel i temerari (Manuel de LARDIZÁBAL Y URIBE, *Discurso sobre las penas*, p. 41).

101. Cfr. Quintiliano SALDAÑA GARCÍA-RUBIO, *La ciencia y la legislación penales españolas, anteriores al Código penal. Segunda época: las codificaciones (siglo XIX)*, trad. cast., amb addicions, de l'obra de Franz VON LISZT, *Tratado de derecho penal*, vol. 1, 3a ed., p. 468.